

Klinik Etik

Hastane Etik Kurulları

Öğr. Gör. Dr. Müge Demir

Tıp Tarihi ve Etik AD

mdemir@hacettepe.edu.tr

Sunum Planı

- Klinik etik
- Etik ikilem
- Etik karar verme süreci
- Etik danışmanlık
- 4 kutu yöntemi
- Hastane etik kurullar

Klinik Etik

- Klinik kelimesi Yunanca «klinikos» yani yatakbaşı (bedside) kelimesinden türemiştir.
- Hastaların tanı-tedavi süreçlerinde ve hasta bakımında ortaya çıkan etik sorunların belirlenmesi ve giderilmesi ile ilgilenen etik çalışmalarına verilen addır.

Klinik Etik

- Klinik etiği tıp etiğinden ayıran en önemli özellik, bu alanda yapılan her türlü uslamlama ve değerlendirme sürecinin aynı zamanda bir karar verme süreci olmasıdır.

Klinik Etik

- Klinik etik doğrudan hasta yatağı başında gerçekleşen ilişkideki etik sorunlara odaklıdır ve daha çok sağlık çalışanlarının etik değerlendirmelerini konu edinir

Etik İkilem

- Belirli bir durumda her birinin farklı bir değeri koruduğu bilinen eylemlerin tümünü birden gerçekleştirmenin olanak dışı olması nedeniyle ortaya çıkan açmazlardır.
- İki öncülün, genellikle tercihi zor seçenekler sunduğu bir tartışma türüdür.

Örnek

- Cankurtaran sandalı
- Bir yolcu gemisi aniden batıyor. Bir grup yolcu kurtuluyor ve cankurtaran sandalına biniyorlar. Bu cankurtaran sandalında kimler var?

Cankurtaran Sandalı

- Biri sensin. Sen bir hekim ve virologsun. Yolculuk sırasında AIDS'in kesin tedavisini buldun.
- Bir diğerk kişi, mürettebattan biri. Alkolik ve siroz fiziksel belirtilerini görebiliyorsun. Ancak bu kişi cankurtaran sandalında bulunan elektronik cihazları kullanabilen tek kişi. Üstelik bozulan aletleri de onarıyor.

Cankurtaran Sandalı

- Bir diğer kazazede geminin de sahibi olan milyoner, mafya ile bağlantıları var ve oğlan çocuklarına dűşkűnlűđű ile de biliniyor. Bu adamın yanında 37 haftalık gebe olan, gebeliği sırasında uyuyturucu kullandığı için gazetelere ıkmıy olan kızı var. Derken doğum bağlıyor ve sen doğuma yardımcı oluyorsun, down sendromlu olduğu kesin bir bebek ama onun dıyında sağlıklı.

Cankurtaran Sandalı

- Bir diğer kazazede battaniyelere sarılı küçük bir kız. Yanında da köpeği var. Kız son dönem lösemi hastası ve ailesi onun son dileğini yerine getirmek için bu yolculuğa çıkmış. Ailesinden ondan başka kurtulan yok. Köpek ise gemide yangın başlar başlamaz insanları havlayarak uyarmış ve gemi patlamadan önce kaçmalarını sağlamış.
- Küçük kızın yanında dünyaca ünlü bir tenor var. Ancak o da morbid obez. Sandal da onun olduğu tarafa doğru batmış gibi görünüyor.

Cankurtaran Sandalı

- Son olarak da ünü bir misyoner var. Bu kadın dünyanın her yerinde yardıma muhtaç insanlar yararına çalışmış. Gemide olma nedeni geminin sahibinden büyük bir yetimhane için bağış almak için görüşmeye gelmesi.

Cankurtaran Sandalı

- Sandal çok yüklü ve uzaktan fırtına bulutları gözüküyor. Herkese yetecek kadar 2-3 günlük yemek ve su var. Mürettebattan olan kişi bu geceye kadar sandalın motorunu ve yarına kadar radyoyu tamir edebileceğini söylüyor.

Cankurtaran Sandalı

- Tam bu arada kolundaki lekesi görüyorsun. Bu leke yola çıkmadan önce uğraştığın bir virüsün etkisi. Son derece bulaşıcı, çok kısa inkübasyon süresi olan, eğer tedavi edilmezse öldürücü bir virüs bu. Basit bir tedavi keşfettin ve elindeki malzemeler tedaviyi mümkün kılıyor. Çok çabukça hayat kurtaracak serumu hazırlayabilirsin.
- Ancak bir canlının kendini feda etmesi lazım. Bu canlının kanından elde edilecek materyal ile 4 kişinin hayatını kurtaracak serum elde edebilirsin.

Cankurtaran Sandalı

- Bunu olduğu gibi tüm kazazedelere anlatıyorsun. Herkesin doğru anladığından emin oluyorsun. Bunun üzerine mürettebattan olan kişi Yehova şahidi olduğunu ve bu yüzden kendisini serum elde etmek için kullanabileceklerini zaten elde edilen serumu inanişı gereği kabul etmeyeceğini söylüyor. Ama diğer yolcular hayatta kalmaları için onun mekanik bilgisine gereksinim duyduklarını söyleyerek bunu kabul etmiyorlar. Hatta zorla ilk olarak tedavi edilmesi gerektiğini söylüyorlar. Ama o böyle bir durumda kendini sandaldan aşığı atacağını söylüyor. Bu arada alkol yoksunluğu sendromu kendini gösteriyor elleri titremeye başlıyor.

Cankurtaran Sandalı

- Misyoner kadın da gönüllü olduğunu söylüyor. Anne uyuşturucu krizinde, bebek de aynı krizde sürekli ağlıyor. Küçük kız köpeğine sarılmış, üzgün gözlerle sana bakıyor. Milyoner eğer kendisini ve kızını kurtarırsan tıbbi araştırma için sana büyük miktarda para öneriyor. Aksi durum içinde ölümlle tehdit ediyor.

Cankurtaran Sandalı

- Ayrıca botun, yemeklerin kendisine ait olduğunu söylüyor. Aynı zamanda sen eğer ölürsen AIDS hastası binlerce kişinin tedavisinin de seninle öleceğini fark ediyorsun.
- Bu zaman içinde bir tek tenorun sesi duyulmuyor. Çünkü o sırada kalan yiyeceğin nasıl paylaşılacağını düşünüyor. Köpek, kızın ellerinden kurtuluyor, gelip ellerini yalıyor. Bulutlar iyice kararıyor, yağmur başlıyor ve uzaktan iki tane köpek balığı görünüyor.

Etik Karar Verme Süreci

- Sorun Tanımlama
- Sorunları İrdeme, Öncelikleri Belirleme,
- Seçeneklerin (Alternatiflerin) Belirlenmesi,
- Seçeneklerin İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi,
- Seçim Kriterlerinin Tespiti ve Seçim Yapma

Etik Danışmanlık

- Hastanın tanı ve tedavi sürecinde sağlık çalışanlarının karşı karşıya kaldıkları etik ikilemleri çözmelerinde yardımcı olmak amacıyla, konusunda uzman kişiler tarafından verilen danışmanlık hizmetidir. Bu hizmet; sorunun tanımlanması, analiz edilmesi ve çözümlenmesi aşamalarından oluşur

Etik Danışmanlık

- Etik danışmanlıkta iki temel yaklaşım söz konusudur.
- Otoriter yaklaşımda (*The Authoritarian Approach*) etik danışman asıl karar vericidir ve sürece veya eylemin sonucuna bakarak karar verir.
- Tam konsensus (*The Pure Consensus Approach*) yaklaşımında konuya dahil olan tüm tarafların bir uzlaşma varmaları söz konusudur.

Etik Danışmanlık

- Yukarıda sözü edilen iki yaklaşım dışında bir üçüncü yaklaşım olarak tanımlanabilecek etik yönlendiricilik/ kolaylaştırma yaklaşımından da (*The Ethics Facilitation Approach*) söz edilebilir. Bu yaklaşımda ortaya konulan etik danışmanlık türünde verilen hizmet, ilgili tüm verileri toplamak, ilgili görüşleri ve normatif konuları (sosyal değerler, yasalar, kurumsal politikalar) netleştirmek, duruma ait ahlaki olarak kabul edilebilir seçenekleri tanımlamaya yardımcı olmaktır.

Etik Danışmanlık

- Etik danışmanlık hizmetinin çoğulcu bakış açısını taşıması gerekir.
- Etik yönlendiricilik/kolaylaştırma yaklaşımı kullanılarak etik danışmanlık hizmeti verecek kişi, belli becerilere, bilgiye, niteliğe, tutum ve davranışlara sahip olmalıdır.
- Bu beceriler;
 - etik değerlendirme becerisi,
 - süreç becerisi ve
 - kişilerarası ilişki becerisidir.

Etik Danışmanlık

- Danışmanlık yapacak kişi etik gerekçelendirme, etik teori, biyoetik konular ve kavramlar, sağlık sistemleri, klinik durum, danışmanlık yapılan kurumun bilgileri ve politikaları, hastanın ve personelin inançları, etik kodlar, rehberler, ilgili yasalar hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır.

Etik Danışmanlık

- Etik danışmanlık yapacak sözü geçen yeterlilikleri sürekli eğitim, öğretim, sertifikasyon programları, kendi kendine eğitim gibi yollarla elde etmeli ve güncel tutmalıdır.

Etik Danışmanlık

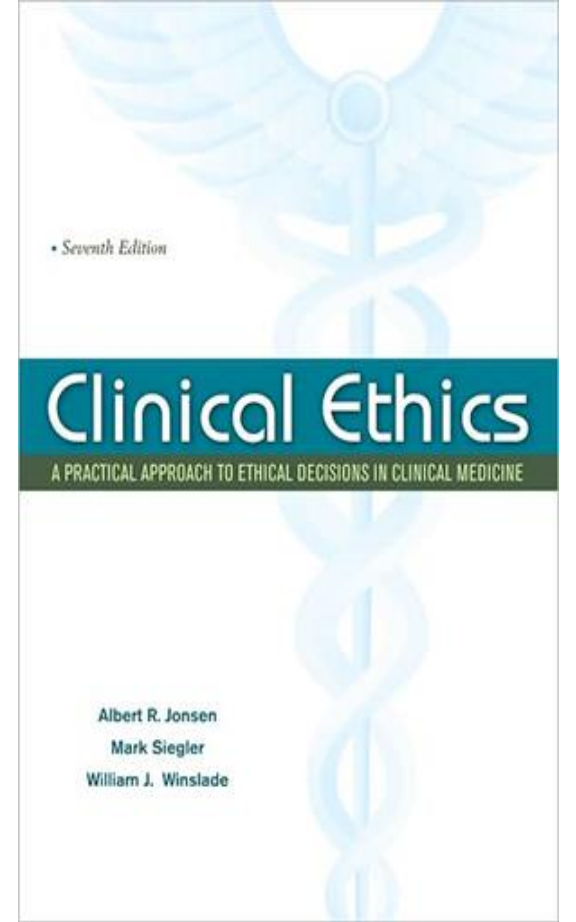
- Danışmanlık hizmetine kimlerin başvurabileceği, verilen karar hakkında hastanın nasıl ve ne kadar bilgilendirileceği, danışmanlık hizmeti sonrası verilen kararın belgelendirmesinin nasıl yapılacağı ve vaka gözden geçirme konularında politikalar oluşturulması gerekliliği net biçimde ortaya konmalıdır.
- Etik danışmanlık hizmeti sırasında güç kullanımı ve çıkar çatışmalarından kaçınmak gereklidir.
- Etik danışmanlık hizmetinin kurumsal bir desteği olmalıdır.

Etik Danışmanlık

- Etik danışmanlık sürecinde işlem, çıktılar ve danışmanın yeterliliğinin değerlendirilmesi gereklidir.
- Etik danışmanlık hizmeti verecek kişinin sağlık çalışanları ve hasta/hasta yakınları ile çatışma yaşadıkları ortamda sakin kalma, sinirli hasta ve diğer taraflar arasında arabulucu olma, şefkat, hoşgörü gibi karakter özellikleri de olmalıdır.

Dört Kutu Yaklaşımı

- ABD’de üç klinik etikçi Albert R. Jonsen, Mark Siegler ve William J. Winslade vaka değerlendirmesi esnasında “4 kutu yaklaşımı” olarak da isimlendirilebilecek bir yöntem kullanmaktadırlar ve bu yöntem klinik etik karar verme süreçlerinde yol gösterici bir araç olarak kullanılmaktadır.

TIBBİ BELİRLEYİCİLER	HASTA TERCİHLERİ
Yararlı olma/ Zarar vermeme ilkeleri	Özerkliğe saygı ilkesi
<ul style="list-style-type: none">•Hastanın tıbbi sorunu nedir?•Bu sorun akut, kronik, kritik, acil ve ya geri dönüşümlü müdür?•Tedavini hedefleri nedir?•Başarı şansı nedir?•Tedavi başarısız olursa ne yapılacaktır?•Bu hastaya nasıl yararlı olunur, nasıl zarar görmesi engellenir?	<ul style="list-style-type: none">•Hastanın karar verme yeterliliği var mıdır?•Hastanın yeterliliği söz konusu ise tedavi hakkındaki kararı nedir?•Hasta aydınlatılmış onamını vermiş midir?•Hasta yeterli değilse yerine kim karar verecektir?•Yetkilendirme bildirimini (<i>Advance Directive</i>) var mı?•Hastanın hakları etik ve yasal olarak korunuyor mu?
YAŞAM KALİTESİ	VAKAYI ÇEVRELEYEN DİĞER ÇEVRESEL ÖZELLİKLER
Yararlı olma/ Zarar vermeme/ Özerkliğe saygı ilkeleri	Adalet İlkesi
<ul style="list-style-type: none">•Tedavi ile veya tedavisiz normal yaşama dönme beklentisi nedir?•Tedavi başarılı olsa bile olası fiziksel, sosyal ve mental yetersizlik riski var mı?•Hastanın yaşam kalitesini değerlendirmede önyargı söz konusu mu?•Tedaviyi kesmek için bir plan veya mantıksal açıklama var mı?•Hastanın rahatı ve palyatif bakımı için plan var mı?	<ul style="list-style-type: none">•Ailenin, sağlık çalışanlarının tedavi kararlarını etkileyen konular var mıdır?•Dini veya kültürel etkenler var mıdır?•Ekonomik nedenler tedavi kararlarını etkilemekte midir?•Kaynaklara ulaşım sorunu var mıdır?•Çıkar çatışması var mıdır?•Hukuk tedavi kararlarını nasıl etkiler?

Hastane Etik Kurullarının Tarihçesi

- ABD- Diyaliz makinesinin icadı (1960'lı yıllar)
- New Jersey Yüksek Mahkemesi Karen Ann Quinlan Kararı (1976)
- New York Bebek Jane Doe Vakası (1980)
- Avrupa örnekleri 1990'lar...

Karen Ann Quinlan, 1975

- Nisan 1975 - 21 yaşına giren Karen 52 kilodur ve sıkı diyettedir. Barbitürat ya da benzodiazepinin ardından alkol alımı sonrası komaya girer. Ventilatöre bağlanır, pnömoni gelişir.
- Bir süre sonra daha büyük bir respiratöre bağlanması gerekir bunun için gereken trakeostomiye aile gönülsüzce onam verir.
- Önce iv beslenir, beş ay sonra nazogastrik sonda takılır
- Kalıcı bitkisel hayat (PVS)
- 1975 sonunda aile Karen'ın bilincinin açılmayacağına karar verir ve tedavileri sonlandırmak ister
- Hekimler normal tıbbi standartlardan sapma olarak cezalandırılmaktan korkar
- Ocak 1976'da New Jersey Temyiz Mahkemesi oy birliğiyle Quinlanlar lehine karar verir
- Mahremiyet hakkı (özgürlüğü) ölmekte olan yetersiz bir hastanın ailesinin yaşam desteğini sonlandırarak ölmesine izin vermeye karar vermesine olanak tanır.

Nancy Cruzan, 1983

- ⦿ 24 yaşındaki Nancy bir gece trafik kazası geçirir, paramedikler arabadan 1m ötede bir sulama kanalına yüzüstü çarpmış halde bulurlar, kalbi durmuştur. Kalbe bir stimülan enjekte edip canlandırırılar ama 15 dakikalık beyin anoksisi Nancy'nin bilincinin kalıcı kaybıyla sonuçlanır
- ⦿ Nancy 7 yıl bu halde kalır, yıllık maliyeti 130.000 dolardır.
- ⦿ Aile beslenme tüpünün çekilmesini talep eder. İlk mahkeme lehte sonuçlanır. Ancak temyiz mahkemesi Nancy'nin istekleri konusunda açık ve ikna edici kanıtlar olmadığından kararı reddeder.
- ⦿ 14 Aralık 1990'da beslenme tüpü çekildi.

Hastane Etik Kurulları

- Hastane etik kurulları günümüzde sağlık çalışanlarının ve hastaların karşılaştıkları etik sorunların çözümünde onlara yardım etmek amacıyla kurulmuş, temelde hasta-hekim ilişkisine müdahale etmeyen, hastalara ve hekimlere yardımcı olan, etik danışmanlık veren birimlerdir

Hastane Etik Kurulları

- Farklı disiplinlerden üyelere sahip, kendini eğiten, çalıştığı kurumun politika geliştirme sürecine katkıda bulunan yapılardır.
- Temelinde bağlı buldukları kurumlarda “hasta odaklı hizmet sunumunu” geliştirmek bulunmaktadır .
- Tavsiye kararı verdikleri ve sorumluluğun her zaman hastadan sorumlu birincil hekimin üzerinde olduğu unutulmamalıdır.

Hastane Etik Kurulları

- Hastane etik kurullarının işlevleri etik eğitimi, sağlık kurumu için politika, rehber geliştirme ve etik danışmanlık hizmetleri olarak sıralanabilir.

İşlevleri

UNESCO Biyoetik Kurullar Kılavuzu'na göre:

- Eğitim kaynağı olmak
- Klinikte ortaya çıkan sorunlara yol göstermek, çözüm önerileri sunmak
- Elde bulunan sınırlı kaynakların adaletli kullanımını sağlamak
- Tedavi edici değeri az olan ya da olmayan bir etkenin denenmesine karar vermek
- Etik konulu seminerlerde ve toplantılarda danışmanlık ve önderlik etmek

İşlevleri

- Hastaya, hasta yakınlarına ve hastane çalışanlarına gereksinim duydukları konularda danışmanlık yapmak
- Bireysel olarak verilen hasta bakım kararlarında etkili olabilecek etik değer yargılarını incelemek
- Kurula getirilen konularda ileriye dönük kapsamlı hedefler bulmak
- Birimler arası işbirliği ile danışman üyelerin kurula katılımını sağlamak
- Hastane çalışanlarının birbirleriyle ya da hasta ve hasta yakınlarıyla ilgili olarak yaşadıkları sorunlarda uzlaştırıcı ve yol gösterici olmak

Yapılanması

- Multidisipliner
 - tıp etiği uzmanı,
 - hekimler,
 - hemşireler,
 - risk yöneticisi,
 - sağlık hukukçusu,
 - sosyal hizmet uzmanı,
 - din görevlisi
 - yerel toplumdan hasta temsilcisi
- Konunun uzmanı

Yasal Konum

- Kuruluşun yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya olmasına göre yasal konumu değişiyor.
- Standart yok.

Türkiye'deki Durum

- Yasal bir çerçevesi yok
- Hastaneleri olan Tıp Fakültelerinin dekanlıklarına ve başhekimliklerine gönderilen 52 soru formundan 32 tanesi geri dönmüştür.
- Ege, Kocaeli ve Marmara Üniversiteleri örnekleri
- 14 Nisan 2015 itibariyle ilk toplantısını yapan Hacettepe Hastane Etik Kurulu...

Türkiye'deki Durum

Üniversite Adı	HEK kuruluş yılı
GATA	1997
Kocaeli Üniversitesi	1999
Ege Üniversitesi	1999
Marmara Üniversitesi	2000
Akdeniz Üniversitesi	2001-2009
Uludağ Üniversitesi	2005
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2005
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	2005
Karadeniz Teknik Üniversitesi	2006
Düzce Üniversitesi	2008

AEK-HEK

- AEK'ler yasal çerçevelerle kurulan araştırmalarda insan denekleri korumak amacıyla araştırma protokollerini inceleyen, verdikleri kararlar bağlayıcı olan ve genelde 10-20 üyeli yapılanmalardır

AEK-HEK

- HEK'ler klinikte sağlık çalışanlarının gereksinimleri doğrultusunda kurulan, amacı hasta haklarını korumak ve sağlık çalışanlarına karşılaştıkları etik ikilemelerle ilgili destek sağlamak olan, verdikleri kararlar bağlayıcı olmayan ve genelde 5-10 üyeli nispeten küçük yapılanmalardır.